

P Imanach /

Vå Århret

Efter CHRISTI föd

1738.

Utråknad och ställd til LundsMeridian
af

DANIEL MENLÖS

Acad. Carol. Gothen, Math. Prof. Reg. & Ord. nec
nen Acad. Imperial. Leopold. - Carol. Naturæ
Curiosorum Collega & Membrum.

Hvarjemte följer Continuation af Bränne och
Wede besparingen.

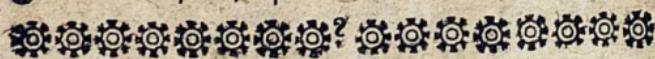
LUND,

Tryckt hos LUDVIG DECREAUX, Directeur öfwer
Kongl. Academ. Privileg. Tryckerij.

Om Förmörckelserne.

MChi detta åhr blir ingenstådes på Jor-
den någon Förmörckelse synlig uti
Månen; Men uti Solen blir i Lund
en liten Förmörckelse den 4. August. Bör-
jan sker der sommastådes kl. 11. 23. min.
Förmiddagen:

Största Förmörckelsen synes kl. 12. 4. m.
Eftermidd. då Solen blir Förmörckad på
nedra eller södra brädden til 1. dig. 25. m.
Åndan sker kl. 12. 42 m. Eftermidd. sedan
Förmörckelsen påståt 1. tima 9. minuter.

Continuation om Bränne- och Wede-
besparningen.

Günstige Låsare!

Gförra åhrets Almanach, gjorde jag/
genom 39 anförde momenta, et lis-
tit utkast, huru och på hwad fått jag, til en
början,

början, täcker afhandla den nyttige de-
len af Wår øconomie, som skal under-
wisa osz, huru och på hwad fät, wi stole
så bruka elden osz til nyitta, at vi både
erhålla vårt ånda mål och kannvål med
någon besparing af det åmne, hvor med
Elden födes och underhålls, hindra at
våra sfogar ei måtte mehr och mehr bli
förvanlade til slättmark.

Nu årnar jag gå igenom berörde mo-
menta, närmare förklara deras innehåld
och leta ut, det som icke allenast skal tiena
osz til grund, der på at studia vår praxis;
utan och fättia osz i stånd, at med efter-
tryck så gripa an sielvra saken; at wi

i. stole kūna döma, om och huru wi va,
en angiswen eller redan inrättad eldstad,
såsom en spis, en järn- eller fackelung,
en inmurad brygg- eller Brännewinspan-
na, en Bakung, en kulla och mera så-
dant, kan fulgivra, antingen den utlös-
made

wade eller den til vårtbehof och afficht nödige och erforderlige effect och vårfan och jämval præsterade den projecterade och förväntade besparning af Wed och Bråne.

2. ei stole behöfwa rubba den gambla inrättningen af dese opnående och flere eldstäder; men icke desto mindre ärna fruchten af det, som på syftas, och

3. stole wid samma eld städers å nyo inrättande taga i acht alla sådana mått och steeg, hvarigenom icke allenast dese utan och flere nyttige affichter med önskelig framgång och nyitta måtte kuna befrämjas och erhållas. Se nu på huru och på hwad satt det ster.

S. I.

Ansöver at, elden utan lust är et dödt väsende.

Swad elden egentelig är för en ting, det påtar jag mig intet att säja och att berätta hwad han intet är, det är ingen konst och lönar icke heller muddan; efter man blir, där ofta

lita klot sedan som förr; ty ändemålet erhålls icke på det sättet uti naturliga ting: utan rätta vägen, at inhämta någon kundskap därom, beror endast däruti, at genom många rön och forsök inhämta och utforsta egenskaperne af de naturliga ting, iemte deras kraft, så väl som de lagar, hvilka åtskilliga förändringar deraf i acht taga uti hvarje Grad af den där af flytande effect och vårfan. Som vi nu, til följe af denne Methode, träffa uti Naturen en heel hoop fina Materier, til exempel: lusets, Magnetens, Tyngdens och Electricitetens Materier, så uppar sig och lita sätt för os en lannan, som vi kalla Värmans Materia. Sedan man en gång fått satt på denne Materien uti Naturen, så har man intet svårt före, hvarken at finna hwadan Elden har sin ursprung, eller huru och på hwad satt han får sin upkomst och kommer för en dag; Ty när man utaf förfarenheten först wet det, at värmans effect och vårfan är ganska åtskillig, så har man ock intet svårt före, at sedan göra det slut, at dess kraft åsven måtte kuna ökas och minskas til mehr eller mindre grader. När wi sedan lägga det där til, at inga förändringar see, med mindre the icke hafiva sin wiſa

issa grund och orsak, så falla vi, icke utan
stöd, på den tanckan, at åtskillige grader af
värmans kraft, utaf ingen ting annat härstam-
ma, än utaf en mehr eller mindre tilsats och
myckenhet utaf berörde Materies delar, som
åro brachte til en mehr eller mindre tåthet
eller rörelse sins emellan.

Elden är althå äfven det samma som Wärme;
men undsår då först namn af Eld, när wär-
man, sedan han, genom hvarjehanda medel
är worden ophezat och förstärkt, har avance-
rat til den höga grad, at deß kraft förmår bri-
lla ut, antingen uti en förtärande eller oplö-
sande effect och wärckan och således wiſa sig
för os uti det lynnet, både til lius och färg,
hvaruti wi åſkåde och märcke det samma, som
vi falla Eld. För widlyfeigt wore det, at
upräkna alla egenskaper utaf Elden, utan wi
wele nöya os allenast med en eller annan, som
hörer til wärt åndamål, då först kommer i be-
trachtande och at wiſsa, at Elden utan lust är
et dödt wäsende, thet är: så kraftig, som el-
den är, då han får nyttia lusten och genom deß
astrykande blir oprörd, så swag, dålig och död
är

år han där emot, när han mister antingen den
af någon dehl eller hela des ungånge och gran-
stap. Prof derpå har man dagelig för ögonen,
hvarföre släcknar elden när man fastar watn
där på? tro intet, at det sker för den orsaken
skul, at watnet är kalt och vått eller eldens si-
ende och måſtare: torr sand fastad på elden gör
samma wärkan; utan endast dersöre, at watnet
stänger lusten ute från Elden, stiljer honom
derifrån, samt hindrar, at han intet får vara
des närmaste granne: tänd elden i en lin-tätte
och tag sedan et linfläde och fasta hastigt där
öfver och täpp tåttå och väl igen på alla si-
dor, så skal du få se, om du icke skal frälſa lin-
tätten utan watn. Dat är väl en god raison af
ansöra, hvarföre det kommit i alment bruk, at
heldre taga watn til at släcka elden med och intes-
sa gärna sand, jord eller någon annan Materia;
at det gemenlig altid är närmast at til gå och
läter sig begwämligast handteras, osas och dra-
gas uti allehanda slags färl samt genom spru-
tor och andra instrumenter ledas och twingas
til de ställen man har det af nöden; men så län-
ge man inbillar sig och fulleliga tror, at wat-
net är en Materia, som entom är gjord et
släcka

påcka elden med, utan at man ser på de rätta
naturliga orsakerne, nemliga: at des delar ståna
ger och slutar nogare lusten bort, än andre Ma-
terier från elden, så lärer förmödeligen den se-
nare grund få hafwa öfverhanden; men då man
ser naturen an med sadane ögon, som wederbör,
thet är: medger, at alt som där utinna ster har
sin tilräckeliga grund och beständige Mechaniske
orsak, (fast wi intet altid kunnen begripa den samma,
förr än vi förena vårt förnuft tilhopa med män-
ga rön och förf. t) så lärer wi finna det stå fast,
at det är et generalt sätt til at släckna elden,
at man betager den samma antingen någon dehl
eller all gemenstap med lusten; ty alla medel,
som man til denna stund uppfannit, at förrätta
denne ibland angelägna sysla nog, gå allesams
mans både därpå ut, och kunnen jämväl på in-
tet annat sätt förklaras. När den stora wåd-
elden i London åhr 1666 hade til en stor dehl
förtärt denne staden och alt hepp war ute,
at kunnen få den samma utsläkt, då blef han om-
sider på det sättet dämpat, at et frut-hus sprang
i luften. Ifwen det samma skedde och för några åhr
sedan i Staden Wien och wi wete, at denne konsten
altid haft god framgång wid slike tilfällen i Stock-
holm;

holm; ty då man kastat in, uti det i tände huset
en med frut fyld spränge-fista eller Bomb, har
elden på en gång blifvit dämpat. Tämnsför man
nu dese eldstäckande Methoder med de försök, som
til Naturens kändedom plåga anställas med luft-
pumpen och andre Machiner och Instrumenter,
så inhämta wi der utaf, at Elen genom Krutet
af samma orsak blir utsläckt, som et lius elley
tand spiritus vini sat under en glastocka på luft
pumpen redan släcknar ut, när man allenast mid
påz zdie delen pumpat bort lusten utur berde-
de flocka; ty det är lika mycket på hvad sätt lust-
ten til sin tåthet försvagas, antingen det ster uti
flockan genom pumpningen, eller uti et huus ge-
nom krut, som då det smäller af, förmödelst
den deraf flytande hastiga och starka wärman,
utvidgar lusten och jagar honom ut genom
fönster och dörrar, så at västen blir anseenlig
tunnare och glisare än den förr war: Begge för-
söken komma endå der uti öfverens, at elden
släcktes endast för den orsaken ut, at lusten blef
til sin tåthet försvagad och tunnare giord, än
Elden kunde deruti hafwa sit nödiga lif och un-
derhåld. Uti et varmt rum eller badstugu, ter
man, at et lius intet brinner så friskt som uti et
fvalts;

swalt; ty luften, som uti det förra, genom var-
man är utvidgad och utdrefwen, är därsam-
mastades intet så tät, som uti det sednare, hvil-
ken ingen sådan ändrig undergådt. Uti en lycta
hwarest ingen wader-waxling är emellan botnen
och mynningen på taket, kan väl et lius brin-
na en eller annan minut; men sedan måste det
nödwändigt släckna ut, fast ån berörde mynning
ofwan til är öppen; efter luften innom den tiden
är blefwen opvärmd, utvidgad och bortdrefwen
samt föledes förlorat den wissa tathet, som til
lågans lis och underhåld nödwändigt erfordras:
och det är orsaken, hwarfore Glasmöstare och
Bleckslagare, som gjöra lyctor, antingen vid
botnen uti kanten på en glas-ruta, genom et litet
bleck-rör, laga så, at luften kan spela in nedan
och ut ofwan til, på det luften inne uti lyctan,
förmedelst en sådan waderwaxling, måtte stän-
digt kunna hållas kulen och tilsöle deraf,
vid sin behörige tathet.

Continuation följer (wil Gud) nästa åhr.

Ordi-